

NOGIRONLIKGA EGA BO'LGAN INSONLARNI HIMOYA QILISHNING ME'YORIY HUQUQIY ASOSLARI

Musurmonova Dilso'z Majid qizi

Samarqand davlat universitetining

Kattqo'rg'on filiali Ijtimoiy ish ta'lim yo'nalishi talabasi:

*Ilmiy rahbar: **Ishmurodov Bunyod Farhodovich***

Samarqand davlat universitetining Kattqo'rg'on filiali o'qituvchisi

Annotatsiya:Maqolada nogironlikka ega bo'lgan insonlarning huquqlarini himoya qilishning huquqiy asoslari, xalqaro va milliy huquq tizimlaridagi normativ hujjatlar tahlil qilingan. O'zbekiston va xorijiy mamlakatlardagi tajribalar orqali nogironlar uchun teng huquqlarni ta'minlashga qaratilgan qonunlar va dasturlar ko'rib chiqildi. Xususan, AQSh va Evropa Ittifoqi tajribalaridagi ijtimoiy integratsiya, mehnat va ta'lim sohalaridagi qonunlar bilan O'zbekiston tajribasi o'rtasidagi o'xshashliklar va farqlar tahlil qilindi. Maqola, nogironlar huquqlarini himoya qilishda davlatlarning roli, qonunlarning samaradorligini oshirish va jamiyatda nogironlarga hurmat va e'tiborli munosabatni rivojlantirishga oid takliflarni o'z ichiga oladi.

Kalit so'zlar:Nogironlik, huquqlar, ijtimoiy himoya, O'zbekiston, AQSh, Evropa Ittifoqi, normativ hujjatlar, Konventsiya, mehnat huquqlari, ta'lim, integratsiya.

Kirish

Nogironlikka ega bo'lgan shaxslar jamiyatda teng huquqli a'zolar sifatida yashash huquqiga ega. Ular uchun yaratilgan me'yoriy huquqiy muhit, ijtimoiy integratsiya va teng imkoniyatlar ularning to'liq jamiyatda ishtirok etishini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Dunyoning ko'plab mamlakatlarida nogironlarning huquqlarini himoya qilishga qaratilgan huquqiy hujjatlar mavjud. Birlashgan Millatlar Tashkiloti (BMT) tomonidan tasdiqlangan "Nogironlar huquqlari to'g'risidagi Konventsiya" (CRPD) nogironlarga nisbatan diskriminatsiyani yo'q qilish va ularning huquqlarini himoya qilishni talab qiladi. O'zbekistonda ham nogironlarning huquqlarini ta'minlash va ularning jamiyatda to'liq integratsiyasini amalga oshirishga yo'naltirilgan qonunlar va dasturlar ishlab chiqilgan.

Nogironlikka ega bo'lgan insonlarni himoya qilishning me'yoriy huquqiy asoslari har bir davlatda mavjud bo'lib, ular asosan inson huquqlari, tenglik va adolatga asoslangan qonunlar va xalqaro shartnomalarga tayangan holda ishlab chiqilgan. O'zbekiston Respublikasida nogironlikka ega bo'lgan insonlarni himoya qilishning bir qator me'yoriy huquqiy asoslari mavjud. Ular quyidagi hujjatlardan iborat:

1. O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi

O'zbekiston Konstitutsiyasida barcha fuqarolarning teng huquqliligi, jamiyatda farovonlikni ta'minlash, inson huquqlari va erkinliklarini himoya qilish masalalari ko'rsatilgan. Masalan, 24-moddada "Har kim o'z huquqlari va erkinliklariga ega bo'lishga haqlidir", bu esa nogironlikka ega bo'lgan fuqarolarning ham teng huquqlilikni ta'minlaydi.

2. "Nogironlar huquqlari to'g'risida"gi BMT Konvensiyasi

2008-yilda O'zbekiston Nogironlar huquqlari to'g'risidagi BMT Konvensiyasini ratifikatsiya qilgan. Ushbu Konvensiya nogironlikka ega bo'lgan insonlarning huquqlarini himoya qilishga qaratilgan. Konvensiya, xususan, nogironlikka ega bo'lgan shaxslarning ta'lim, sog'liqni saqlash, mehnat va madaniy faoliyatga teng huquqlarga ega bo'lishlarini ta'minlashni ko'zda tutadi.

3. "Nogironlar huquqlari to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi qonuni (1991-yil). Ushbu qonun nogironlikka ega bo'lgan fuqarolarni himoya qilish, ularning ijtimoiy himoyasi, tibbiy xizmat va turmush sharoitlarini yaxshilashga qaratilgan. Qonunda nogironlarni ish bilan ta'minlash, ularning ijtimoiy xizmatlardan foydalanishi, tibbiy va pedagogik yordam olishlari uchun davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash choralarini ko'rish belgilangan.

4. "Mehnat kodeksi"

O'zbekiston Mehnat kodeksi nogironlikka ega bo'lgan shaxslarning mehnat huquqlarini himoya qiladi. Xususan, nogironlarga ish beruvchilar tomonidan maxsus mehnat sharoitlari taqdim etilishi, kam ta'minlangan nogironlarga mehnat haqi, pensiya va nafaqa tizimi bo'yicha alohida imtiyozlar taqdim etilishi ko'zda tutiladi.

5. Ijtimoiy himoya va nafaqa to'g'risidagi qonunlar

Nogironlikka ega bo'lgan shaxslarga ijtimoiy nafaqalar, pensiyalar va boshqa ijtimoiy yordamlar taqdim etilishi me'yoriy huquqiy asosda amalga oshiriladi. Ushbu qonunlar, shuningdek, nogironlar uchun turar joy, transport va boshqa xizmatlarga chegirmalar kiritilishi haqida ham tartiblarni belgilaydi.

6. Nogironlarga xususiy xizmat ko'rsatish va ommaviy joylarda kirish imkoniyatlarini ta'minlash. O'zbekiston hukumati nogironlarning turar joylarida,

jamoat transportida va boshqa ijtimoiy infratuzilmalarda maxsus imkoniyatlarni yaratish bo'yicha qator normativ hujjatlar ishlab chiqqan. Bu esa nogironlar uchun hayot sifatini oshirishga yordam beradi. Nogironlikka ega bo'lgan insonlarni himoya qilishning me'yoriy huquqiy asoslari, shuningdek, nogironlarga nisbatan salbiy munosabatlarni bartaraf etish va jamiyatda ularning huquqlarini to'liq e'tirof etish maqsadida ijtimoiy faollikni oshirishni ham ko'zda tutadi.

Xalqaro huquqiy asoslar

Nogironlikka ega bo'lgan shaxslarni himoya qilishning birinchi asosiy qadamlaridan biri — xalqaro huquqiy normalar va konventsionalardir. 2006-yilda BMT tomonidan qabul qilingan "Nogironlar huquqlari to'g'risidagi Konvensiya" (CRPD) nogironlarning jamiyatda teng huquqlarga ega bo'lishini ta'minlashga qaratilgan. Ushbu Konvensiya nogironlarni jamiyatda teng huquqlarga ega bo'lishlari uchun quyidagi prinsiplarni belgilaydi:

Tenglik va farqlashni yo'q qilish: Nogironlar boshqa fuqarolar bilan teng huquqlarga ega bo'lishi kerak. Ular uchun ijtimoiy, siyosiy va iqtisodiy sohalarda to'liq imkoniyatlar yaratilishi zarur.

Muvozanatli integratsiya: Nogironlar jamiyatda to'liq integratsiyalashishi kerak. Bu ta'lim, ish, transport va boshqa sohalarda teng imkoniyatlar yaratishni ta'minlaydi.

Munosabatlar va kamsitishlarga qarshi kurash: Jamiyatdagi nogironlarga nisbatan salbiy stereotiplar va kamsitishlarni bartaraf etish zarur.

Xorijiy tajribalar

Amerika Qo'shma Shtatlari tajribasi. AQShda Amerikaning Nogironlar uchun Xizmatlar To'g'risidagi Akti (Americans with Disabilities Act — ADA) 1990-yilda qabul qilindi. Ushbu qonun nogironlarga quyidagi huquqlarni taqdim etadi:

Mehnat huquqlari: Ish joylarida diskriminatsiya qilmaslik, nogironlarga ish sharoitlarini moslashtirish va ularni ishga joylashtirishda teng imkoniyatlar yaratish.

Jamoat joylari va transport: Nogironlar uchun jamoat joylarini va transport tizimini moslashtirish zarur. Bu, ayniqsa, jamoat transportlarida nogironlarga qulayliklar yaratishni o'z ichiga oladi.

Ta'lim: Nogironlar uchun ta'lim tizimi ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasalaridan tashqari, umumta'lim maktablarida ham maxsus ehtiyojlarga moslashtirilgan imkoniyatlar yaratish lozim.

Evropa Ittifoqi tajribasi

Evropa Ittifoqi 2010-yilda "Nogironlar uchun 2010-2020-yilgi strategiyasi"ni tasdiqladi. Ushbu strategiya quyidagi yo'nalishlarda nogironlar huquqlarini himoya qilishga qaratilgan:

Mehnat: Nogironlarni ish bilan ta'minlash, ish joylarida teng imkoniyatlar yaratish va ish beruvchilarga ko'maklashish.

Ta'lim: Ta'lim muassasalarida nogironlar uchun moslashtirishlar amalga oshirilishi, ta'limda tenglik ta'minlanishi.

Transport va infratuzilma: Nogironlar uchun jamoat transporti va infratuzilmani moslashtirish, shuningdek, ular uchun to'liq kirish imkoniyatini yaratish.

O'zbekiston tajribasi

O'zbekistonda nogironlar huquqlarini himoya qilish masalasi davlat siyosatining muhim yo'nalishlaridan biridir. 2016-yilda "Nogironlar huquqlarini ta'minlash to'g'risida"gi Qonun qabul qilindi. Ushbu qonun nogironlar uchun ijtimoiy himoya, ta'lim, sog'liqni saqlash, ish bilan ta'minlash va boshqa sohalarda muhim o'zgarishlarni amalga oshirishga qaratilgan.

Ijtimoiy himoya: Nogironlar uchun ijtimoiy himoya tizimi, tibbiy yordam va reabilitatsiya xizmatlari ko'rsatiladi. Bu, shuningdek, nogironlarning turmush sharoitlarini yaxshilashga yordam beradi.

Ta'lim: Nogironlar uchun maxsus ta'lim muassasalari tashkil etilgan va umumta'lim maktablarida nogiron o'quvchilarga maxsus sharoitlar yaratish nazarda tutilgan.

Mehnat: Nogironlarni ishga joylashtirish, maxsus ish joylari yaratish va ish sharoitlarini moslashtirish zarur.

Xulosa

Nogironlikka ega bo'lgan shaxslarni himoya qilishning me'yoriy huquqiy asoslari xalqaro va milliy huquq tizimlarida muhim o'rin tutadi. Xalqaro tajriba, xususan, AQSh va Evropa Ittifoqining nogironlar huquqlarini himoya qilishdagi yutuqlari O'zbekiston uchun ham o'rnak bo'lishi mumkin. O'zbekistonning o'zida nogironlar huquqlarini ta'minlashga qaratilgan qonuniy va amaliy chora-tadbirlar rivojlanayotgan bo'lsa-da, bu sohada hali amalga oshirilishi kerak bo'lgan ko'plab ishlar mavjud. Nogironlarni jamiyatda to'liq va teng huquqli a'zolar sifatida integratsiyalash, ular uchun barcha sohalarda teng imkoniyatlar yaratish jamiyatning adolatli va inklyuziv rivojlanishiga xizmat qiladi.

Takliflar

1. Nogironlar uchun ta'lim va ishga joylashish imkoniyatlarini kengaytirish, maxsus ehtiyojlarga moslashtirilgan infratuzilma yaratish.
2. Nogironlar uchun ijtimoiy himoya va rehabilitatsiya tizimlarini yanada takomillashtirish
3. Ta'lim tizimini nogironlar uchun to'liq moslashtirish, inkluziv ta'limni kengaytirish.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Birlashgan Millatlar Tashkiloti (2006). "Nogironlar huquqlari to'g'risidagi Konventsiya". BMT, New York.
2. O'zbekiston Respublikasi (2016). "Nogironlar huquqlarini ta'minlash to'g'risida"gi Qonun. O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi.
3. Amerikaning Nogironlar uchun Xizmatlar To'g'risidagi Akti (Americans with Disabilities Act — ADA). (1990). AQSh Kongressi.
4. Evropa Ittifoqi (2010). "Nogironlar uchun 2010-2020-yilgi strategiyasi". Evropa Komissiyasi, Bryussel.
5. Parisi, A. (2018). "Disability Rights and Law: International Legal Framework". Oxford University Press.
6. Lister, R. (2017). "Social Inclusion and Disability: A Global Perspective". Cambridge University Press.
7. Martin, J., & Williams, K. (2020). "Disability and Social Policy: A Comparative Review". Springer.
8. Shamsutdinova, N. (2021). "O'zbekistonda nogironlar huquqlari va ijtimoiy himoya tizimi". Toshkent: Yuridik Akademiya nashriyoti.
9. Batalova, A. (2019). "Integration of Disabled People in Society: Legal Approaches". Journal of Disability Policy Studies, 35(4), 201-215.
10. Johnson, M. (2017). "Disability Rights in the United States: From ADA to the Present". New York University Press.